

Малі архітектурні форми із сакральним змістом в ансамблі сучасних православних церков (на прикладі Києва)

Ольга Бачинська, пошукувач¹(ORCID: 0000-0002-5039-3100)

¹Київський національний університет будівництва і архітектури, м.Київ, Україна

АНОТАЦІЯ

Представлено дослідження одного з напрямків релігійного мистецтва в комплексі сучасної православної церкви – малих архітектурних форм із сакральним змістом. Описано передумови розвитку МАФ в сучасній православній архітектурі, розглянуто їх типологію, зв'язок з історичними типами та розміщення на ділянці храму.

Ключові слова: мала архітектурна форма, сакральний зміст, православна церква, тип, сучасність, Київ.

1. ВСТУП

З отриманням незалежності в Україні була прийнята свобода віросповідання. Це стало початком розбудови нових храмів. За більше, ніж 30 років незалежності проявилися певні тенденції в зведенні нових сакральних об'єктів. Однією з тенденцій, яка поступово стає помітною в сучасному православ'ї, є розміщення біля храму малих архітектурних форм (МАФ) сакрального образу та змісту. Раніше такі об'єкти зустрічалися в меншому обсязі і різноманітті. Саме тому необхідне їх дослідження, як нової тенденції в сучасному храмубудуванні.

2. МЕТА

Дослідити типи і варіанти розміщення в ансамблі сучасних православних церков малих архітектурних форм сакрального змісту.

3. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МАЛИХ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ САКРАЛЬНОГО ЗМІСТУ

Від початку незалежності України виникла потреба зводити нові сакральні об'єкти. Значну площу Києва займали соціалістичні райони, в яких не було місця для сакральних будівель. Саме тому церкви почали розбудовувати в міських парках і скверах. Як виявилось, це було вдале рішення, бо храм не наносив шкоди зеленій зоні. Багато сучасних православних церков в Києві збудовані в оточенні зелені. При такому розміщенні церкви навколо виникав вільний простір, в якому почали зводити додаткові будівлі і МАФ релігійного змісту. На даний час є певна кількість церков в Києві, ансамбль яких включає МАФ. МАФ можна розподілити на типи, розглянути варіанти розташування біля храму. Дослідження цієї тенденції може надати ідеї для прикрашання і облаштування території навколо сучасної православної церкви.

4. ПРИЗНАЧЕННЯ МАЛИХ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ

МАФ в ансамблі з православною церквою можуть бути релігійного або світського характеру. Поява МАФз релігійною символікою і змістом біля храму – цілком логічна і продовжує сакральну функцію церкви в навколишньому

просторі.

Зараз також біля храму можуть розміщувати МАФ світського характеру. Завжди у них є меморіальна функція – згадка про якісь події, загиблих осіб чи героїв. Оскільки вони розташовані при церкві, в цьому випадку МАФ обов'язково включають в себе і якийсь сакральний елемент, який доповнює їх зміст і призначення.

5. ТИПОЛОГІЯ МАЛИХ САКРАЛЬНИХ ФОРМ

Деякі з МАФ мали історичні прототипи і значний досвід у використанні, інші стали зовсім новим явищем в сучасній сакральній архітектурі.

5.1. Хрест

Представляє собою хрест, виготовлений з дерева чи каменю, встановлений на невеличкий горбок (так звану Голгофу) і орієнтований по сторонам світу.

Встановлення поза приміщенням храму поклонного хреста – давня традиція, поширена ще з часів Апостолів, учнів Христа. Вона притаманна багатьом народам, що сповідують християнство. Поклонні хрести ставили православні, католики та християни інших напрямків. Поклонні хрести споруджували з метою захисту, на честь різних подій, в якості покаяння за злочин, для орієнтації на місцевості, на місці зруйнованого храму чи майбутнього при плануванні його будівництва. Біля такого хреста звершується молебень – коротка молитва з проханням або подякою.

Ця традиція знайшла своє відображення і в сьогоденні. Біля сучасних храмів в прилягаючій до них зеленій зоні можна іноді побачити поклонні хрести. Такі хрести є в сквері при церкві Іоасафа Білгородського на Нивках та сквері в комплексі Архистратига Михаїла в Дарниці [1, 3].

5.2. Пам'ятник (скульптура)

Представляє собою об'ємне зображення, виконане з твердих матеріалів. Серед різновидів цього мистецтва біля сучасної православної церкви використовують два типи: монументальну скульптуру (значну за розмірами та тісно зв'язану з архітектурним ансамблем) та монументально-декоративну (садово-паркову) скульптуру.

В православ'ї не використовували скульптуру для зображення святих чи релігійних діячів. Але з розвитком мистецтв в XIX ст. стали популярними монументальні скульптури – пам'ятники видатним історичним чи релігійним особам, розташовані в ансамблі з православною церквою.

Як продовження цієї традиції, а також як сучасна

тенденція – біля сучасних православних церков з'явилися монументальні скульптури, присвячені релігійним діячам і садово-паркові, присвячені біблійним персонажам. Пам'ятник Іоасафу Білгородському встановлений на місці першого храму-палатки однойменної церкви на Нивках [1]. Садово-паркову скульптуру Божої Матері можна побачити перед входом в Покровську церкву на Солом'янці, а в скверах церкви Іоасафа Білгородського на Нивках та храмового комплексу Архистратига Михаїла в Дарниці присутні не тільки окремо розташовані скульптури Божої Матері, але й невеликі скульптури янголів[1, 3].

5.3. Стела

Представляє собою кам'яну чи дерев'яну плиту з вибитими текстами чи зображеннями.

В сучасності стелу в якості пам'ятника в міському середовищі використовували мало через меншу виразність у порівнянні з круглою скульптурою. Зазвичай її додавали до об'ємних пам'ятників, розвертаючи плиту під різними кутами для посилення виразності скульптури. В православ'ї стела також не знайшла поширення окрім однієї функції – в якості надмогильного пам'ятника. Всі сучасні кладовища заповнені саме надмогильними стелами: над індивідуальними могилами та стелами-пам'ятниками зі списками загиблих – складовими меморіальних комплексів.

В сучасності поряд з православною церквою можна побачити стели меморіально-сакрального змісту. Біля церкви Іоасафа Білгородського на Нивках встановлені дві стели: перед входом – із зображенням храму і розкладом церковних служб, поза церквою в сквері – з зображенням ікони Спаса Нерукотворного і текстом – присвятою загиблим льотчикам [1]. Біля Спасо-Преображенської церкви на Солом'янці встановлена стела на честь загиблих учнів навчальних закладів під час війни [2].

5.4. Ікона

Представляє собою площинне живописне, мозаїчне, чи рельєфне зображення біблійних осіб або сюжетів.

Створення ікон в православ'ї – давня традиція, яка коренями сягає в часи життя Ісуса Христа. У сучасності ікони для звершення обрядів розміщують в церквах чи будинках. Ікона поза приміщенням буває надбрамна – розташована над в'їзною брамою, виносна – її виносять з церкви на час проведення обряду, чи дорожня – маленька, яку бере людина з собою в дорогу. В інших варіантах ікони поза приміщенням церкви не існують.

В сучасності виник новий тип ікони поза приміщенням – в сквері поряд з церквою. Збоку від церкви Іоасафа Білгородського на Нивках встановлена ікона, вирізьблена на кам'яній плиті. Це образ Почаївської Божої Матері, відомий своїми чудотворними властивостями. Вона встановлена під кутом на кам'яному стовпі. Через те, що ікона вибита на кам'яній основі, вона не піддається кліматичному впливу, а через її розташування на вулиці кожен може підійти і звернутися до неї [1].

5.5. Курган

Представляє собою насип над давнім похованням видатної особи, який виділяється як пагорб на рівнині. Пізніше пагорб-курган без поховання стали використовувати в якості меморіальної споруди.

В православ'ї не використовували кургани, вони більше притаманні давнім дохристиянським культурам. Курган, як частина меморіального комплексу, частіше був світським

меморіальним об'єктом.

В сучасності курган використали як МАФ біля церкви. В сквері в комплексі Архистратига Михаїла в Дарниці є маленький курганчик з хрестом зверху. Він присвячений пожежникам-ліквідаторам Чорнобильської аварії. Вони були першими, хто тушив пожежу на ЧАЕС, працювали без захисту і отримали смертельні дози радіації. Їх намагалися лікувати в Москві, але всі пожежники померли і були поховані там же на кладовищі. При реконструкції поховань таблички на могилах замінили на нові, а старі передали в Київ. На цьому курганчику таблички з фаміліями пожежників розташовані в нижній частині в два яруси[3].

6. ВАРІАНТИ РОЗМІЩЕННЯ МАЛИХ САКРАЛЬНИХ ФОРМ

Не всі православні церкви Києва мають МАФ. Але кількість храмів, біля яких можна побачити подібне доповнення до церковної функції, стає все більше.

Біля храму може розміститися один об'єкт (стела біля Спасо-Преображенської церкви або скульптура Божої матері біля Солом'янської Покровської церкви). Зустрічається розміщення декількох МАФ, особливо якщо навколо храму є простір для цього. Комбінація МАФ може бути різноманітна: хрест, скульптура, стела, ікона біля церкви Іоасафа Білгородського або хрест, скульптура, курган в комплексі Архистратига Михаїла.

Розміщують МАФ з орієнтацією на вхід в церкву: біля входу, біля доріжки, що веде до входу, біля головної алеї в комплексі. Або прикрашають зелену зону навколо церкви у довільному порядку.

7. ВИСНОВКИ

1. Нова тенденція в сакральній архітектурі – це розвиток сакральної функції храму в просторі за допомогою МАФ. В їх використанні простежуються продовження історичних традицій і втілення новаторських ідей.

2. МАФ в сучасних православних церквах представлені декількома типами і варіаціями розташування на ділянці, що дає змогу використовувати цей досвід в сучасному сакральному будівництві.

Список літератури

- [1] Храм святителя Іоасафа Белгородского (на Нивках) : вебсайт. URL: https://churchs.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2935:2012-04-06-14-31-39&catid=3:2010-09-03-18-31-43&Itemid=12
- [2] Спасо-Преображенский храм на Соломенке : вебсайт. URL: https://churchs.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=97:2010-09-18-07-35-25&catid=3:2010-09-03-18-31-43&Itemid=12
- [3] Храмовый комплекс Архангела Михаила (у Дарниці): вебсайт. URL: https://churchs.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=83:2010-09-12-11-18-25&catid=3:2010-09-03-18-31-43&Itemid=12